

Igitabo cya Yoweli n'Itorero ry'Abadiventisiti b'Umunsi wa Karindwi ry'i Lawodikiya – Nimeru ya Makumyabiri n'Imwe

Jeff Pippenger
2025-12-31

Umubare wa Makumyabiri na Rimwe

Kandi guhera igihe gitambo gihoraho kizakurwaho, n'igizira umwirare gishyirwaho, hazaba iminsi igihumbi na magana abiri na mirongo cyenda. Daniyeli 12:11.

Kuva ku wa 22 Ukwakira 1844, gukoresha igihe cy'ubuhanuzi ntikikiri uburyo bukwiriye bwo gukoresha ubuhanuzi ku bashobora kwifuzza kugabanya neza ijamba ry'ukuri. Igihe cy'imyaka 1290 kivugwa mu murongo wa cumi na umwe kigomba gukoreshwa nk'igihe cy'ikigereranyo nyuma ya 1844, kandi uko kugikoresha nyuma ya 1844, ari byo bivugwa igihe kitarimo ibice bigize "igihe," bigomba kugumana imyumvire y'ishingiro y'ukuri, nk'uko kwasobanukiwe mbere ya 1844. Iyo 1290 igereranya igihe cya 30, kigakurikirwa na 1260. Imyumvire yariho mbere ya 1844 yari iy'uko iyo myaka mirongo itatu kuva mu 508 kugeza mu 538 yagereranyaga igihe cyo gutegurira antikristo gutangira gutegeka kuva mu 538 kugeza mu 1798.

Inzibacyuho ry'imyaka 30 ni ryo Pawulo avugaho mu 2 Abatesalonike. Pawulo nta hantu yerekeza ku kintu cy'"igihe," ariko agaragaza ibiranga ubuhanuzi by'ubupagani bwahaye inzira ubupapa muri iyo myaka mirongo itatu. Ni bwo rero ingoma y'ubupapa yatangiye. Ubusobanuro bw'amateka, butarimo ikintu na kimwe cyerekeye igihe, bugaragaza inzibacyuho y'ubwami bwa kane bwo mu buhanuzi bwa Bibiliya ijya ku bwami bwa gatanu, hanyuma hagakurikiraho iya mbere mu bwicanyi bubiri bw'ubupapa, bityo bikaba ishusho y'inzibacyuho y'ubwami bwa gatandatu ijya ku bumwe bw'impande eshatu bw'ikiyoka, inyamaswa n'umuhanuzi w'ibinyoma, hamwe n'ubwicanyi bwa kabiri bw'ubupapa.

Imyaka mirongo itatu yo kwitegura ikurikiwe n'igihe cy'ubuhanuzi ni ikimenyetso cy'ibanze cy'isezerano ry'Imana n'ubwoko yatoranyije. Ihinduka ry'ubutegetsi bw'izo mbaraga zombi mu gihe cy'imyaka mirongo itatu, rikurikiwe n'imyaka 1260 y'itotezwa, rihura n'imyaka mirongo itatu ya Kristo yo kwitegura, ikurikiwe n'iminsi 1260 y'agakiza. Imyaka mirongo itatu ya antikristo yo kwitegura yiganye mu buriganya imyaka mirongo itatu ya Kristo yo kwitegura. Iherezo ry'iyi myaka mirongo itatu rigaragaza haba guhabwa imbaraga kwa Kristo mu mubatizo We, cyangwa guhabwa imbaraga kwa antikristo mu mwaka wa 538. Guhabwa imbaraga kwa antikristo kwaturutse ku nkunga y'ubukungu n'iya gisirikare byaturutse ku bwami bwabanje, kandi imbaraga zasutse kuri Kristo zaturutse ku bwami bwabanje yasize imyaka mirongo itatu mbere yaho.

Itandukaniro riri hagati y'ibi bihe bibiri rirangwa no guhabwa imbaraga, kandi itandukaniro riri hagati y'ibi bihe byombi byashyizwe ahagaragara na Abram na Pawulo rimenyekana binyuze ku

kugereranya kworoheje. Mu itandukaniro ry’imyaka mirongo itatu rya Abram na Pawulo, igihe cyo kwitegura cyari cyo myaka mirongo itatu ya mbere ihagarariye inzira y’isezerano, ari na yo yahaye urubyaro rwa Abram imbaraga zo gusohozza ubuhanuzi bw’uburetwa muri Egiputa. Iyo myaka magana ane na mirongo itatu ifite kandi irindi gabanyurwe ry’ikigereranyo; kuko, iyo ishyizwe mu bikorwa uko bikwiriye, imyaka magana abiri na cumi n’itanu ya mbere ihagararirwa n’uhagarariye Imana na Farawo. Kuri Yosefu no kuri iyo myaka 215 ya mbere, yari Farawo mwiza; kandi kuri Mose no kuri iyo myaka 215 ya kabiri, yari Farawo mubi.

Iryo gurabagabanyijemo ibihe bibiri by’ibisekuru bine. Ibisekuru bine bya mbere bishobora gushyirwa hejuru y’ibisekuru bine bya kabiri umurongo ku wundi, kandi mu kubikora, Yozefu na Mose, alufa n’omega by’ubuhanuzi, bahura na Farawo wa alufa mwiza hamwe na Farawo wa omega mubi. Muri uku kubisuzuma mu buryo bubangikanye havamo umucyo mwinshi cyane, ariko icyo ndi gukora gusa ni ukugaragaza ko ubuhanuzi bwa Aburamu bw’igisekuru cya kane bugaragaza abahamya babiri b’ibisekuru bine biri mu myaka 430. Uko guhagararirwa kabiri kw’ibisekuru bine kuboneka mu bisekuru byanditswe byo mu Itangiriro 4 na 5. Iyo dufashe Kayini na Seti nk’itangiriro ry’urutonde rw’imiryango y’amaraso, dusanga hariho ibisekuru umunani kuva kuri Seti kugera kuri Nowa, kandi ko iyo bigabanyijwemo kabiri hagati habonekamo ishusho y’ibihe bibiri by’ibisekuru bine. Ibi bigaragarira mu mirongo y’ibisekuru umunani ya Seti na Kayini bombi.

Urukurikirane rw’abasekuruza mu bice bya kane n’icya gatanu rugaragazwa hamwe n’iherezo ry’imiryango, ari we Nowa. Nowa ni ikimenyetso cy’isezerano ry’Imana n’abantu bose nk’uko rigaragazwa n’umukororombya. Aburamu ni ikimenyetso cy’isezerano ry’Imana n’ubwoko bwatoranyijwe nk’uko rigaragazwa no gukebwa. Ayo masezerano yombi ahora afatanye, kandi Itangiriro igice cya cumi na kimwe, aho dusanga umunara wa Babeli ukurikira ako kanya umwuzure wa Nowa, ni ho hatanzwe urukurikirane rw’abasekuruza rugera kuri Aburamu. Muri uwo murongo ni ibisekuruza icumi, si umunani. Mu murongo ugana kuri Aburamu no mu murongo ugana kuri Nowa, isezerano rya Nowa n’isezerano rya Aburahamu byarahagarariwe.

Mu gice cyo mu mutwe wa cumi na rimwe kivuga ku bwoko bwatoranyijwe, dusangamo ko bibiri muri ibyo bisekuru byuzuye umucyo mwinshi.

Éberu abaho imyaka mirongo itatu n’ine, abyara Pelegi. Éberu amaze kubyara Pelegi, abaho indi myaka magana ane na mirongo itatu, abyara abahungu n’abakobwa. Pelegi abaho imyaka mirongo itatu, abyara Reyu. Itangiriro 11:16–19.

Icyerekezwa kuri Eberu ni cyo cyerekezwa cya mbere cy’ijambo ry’Igiheburayo ryaje kumenyekana nyuma ko ari ijambo ry’Igiheburayo “Umuheburayo.” Mu gisekuru cy’ubwoko bwatoranyijwe, umwe mu bakomoka cumi yitwa Umuheburayo, ari ryo zina ubwoko bwatoranyijwe bwagombaga kumenyekanishwamo. Mu mirongo itatu, Eberu na Pelegi bakoreshwa nk’ibimenyetso by’itandukaniro ry’ubwoko bwatoranyijwe bw’Abaheburayo. Eberu bisobanura “kwambuka” cyangwa “uwambuka,” kandi ni yo mizi y’ijambo “Umuheburayo.” Aburamu ni ikimenyetso cy’abambuka bava i Babuloni bajya mu Gihugu cy’Isezerano. “Pelegi” bisobanura “igabanywa” cyangwa “gucikamo kabiri,” nk’uko bivugwa mu Itangiriro 10:25, aho tubwirwa ko

mu minsi ya Pelegi “isi yagabanyijwe.”

Eberi na Pelegi bagereranya ugutandukanywa k’ubuhanuzi ku bashaka kugabanya ijambo ry’ukuri uko bikwiriye. Urubyaro rwa Nowa rwabyaye imirongo ibiri y’abantu umunani, byagereranyaga ibice bibiri by’ibisekuru bine, nk’uko n’imyaka 430 muri Egiputa ibigenza. Urutonde rw’abyaranye rwo muri Itangiriro igice cya cumi na rimwe rugereranywa n’icumi, si umunani, kuko ari urubyaro rw’ubwoko bwatoranyijwe. Ubwoko bwatoranyijwe bugabanyijwemo amatsinda abiri y’atanu, bityo bikajyana n’umugani w’abakobwa icumi b’isugi, ari wo mugani w’ubwoko bw’Imana bw’isezerano.

Muri urwo ruhererekane rw’abakomoka kuri ubwo bwoko bwatoranyijwe, izina rya Pelegi no gusohora kwaryo mu mateka bigereranya igabanywamo ry’ibyiciro bibiri by’abageni b’abanyabwenge cyangwa b’abapfu, aho nyine mu mateka ya Bibiliya isi yari yaragabanyijwe ku munara wa Babeli. Mu rutonde rw’icumi, Pelegi ni uwa gatanu, kuko ari yo nkingi rwagati y’icumi. Eberi, Umunyaburayo, ushushanywa na Aburamu, agereranya umugeni w’umupfu wambuka akavamo umugeni w’umunyabwenge, igihe ibyiciro byombi bitandukanijwe n’induru yo mu gicuku. Eberi, Umunyaburayo wa mbere ku izina, agereranya Aburamu, Umunyaburayo wa mbere ku isezerano. Igihe Umwami Imana yahamagazaga Aburamu ngo ave i Babuloni, byashushanyaga ubutumwa bw’induru yo mu gicuku, ari bwo guhabwa imbaraga kwa marayika wa kabiri, uhamagara abagabo n’abagore ngo bave i Babuloni.

Umugani w’abakobwa cumi ugaragazwa na Eberi na Pelegi, bahagarariye umuhamagaru wo gusohokamo, mbere gato y’uko umurongo ugabanya wa Pelegi ufunza urugi rw’igihe cy’igeragezwa. Mu isano y’ubuhanuzi, Eberi yabayeho imyaka 430 nyuma ya Pelegi, na we wabayeho imyaka 30. Intambwe ya mbere y’isezerano ry’inshuro eshatu rya Aburamu yahagarariwe na Eberi na Pelegi. Aburamu, kimwe na Eberi na Pelegi, nk’umurongo ugabanya hagati y’amatsinda abiri. icyo Pawulo yongeye ku buhanuzi bwa Aburamu ni cyo Pelegi yongeye ku buhanuzi bwa Eberi. Eberi yatangaje imyaka 400, ariko Pelegi agaragaza imyaka 430. Bityo rero Pelegi yahagarariye Pawulo, n’uko Pawulo yongeyeho imyaka 30 kuri ya myaka 400, kandi umurimo wa Pawulo wari uwo kugaragaza Pelegi w’ubuhanuzi bwa Bibiliya. “Pelegi” w’ubuhanuzi bwa Bibiliya Pawulo yagaragaje yahagarariye ugucamo kabiri kw’ishyamba riva ku nyakuri rijya ku mwuka.

Kuva kuri Shemu kugeza kuri Pelegi ni ibisekuru bitanu, kandi kuva kuri Rewu kugeza kuri Aburahamu ni ibisekuru bitanu.

Aramubwira ati: Menya udashidikanya ko urubyaro rwawe ruzaba abashyitsi mu gihugu kitari icyabo, kandi ko bazagikorera; na bo bazabarenganya imyaka magana ane. Itangiriro 15:13.

Kandi amasezerano yasezeraniwe Aburahamu n’urubyaro rwe. Ntiyavuze ati: “n’imibyaro,” nk’aho ari benshi; ahubwo yavuze nk’uvuga umwe ati: “n’urubyaro rwawe,” ari rwo Kristo. icyo mvuga ni iki: isezerano Imana yari yarabanje kwemeza muri Kristo, amategeko yaje nyuma y’imyaka magana ane na mirongo itatu ntashobora kuritesha agaciro, ngo atume isezerano rihinduka ubusa. Kuko niba umurage uboneka ku bw’amategeko, ntuba ukiri uwo ku bw’isezerano; ariko Imana yawuhaye Aburahamu ku bw’isezerano. Abagalatiya 3:16–18.

Afite Imyaka Mirongo Itatu

Yesu yari afite imyaka mirongo itatu igihe yatangiraga umurimo We.

Yesu ubwe yatangiye umurimo we afite nk'imyaka mirongo itatu, kandi nk'uko byatekerezwaga yari mwene Yosefu, wa Heli. Luka 3:23.

Yosefu yatangiye gukorera Farawo mu Misiri afite imyaka mirongo itatu.

Kandi Yosefu yari afite imyaka mirongo itatu igihe yahagararaga imbere ya Farawo umwami wa Egiputa. Nuko Yosefu ava imbere ya Farawo, ajya azenguruka igihugu cyose cya Egiputa. Itangiriro 41:46.

Umuhanuzi Ezekiyeli yari afite imyaka mirongo itatu igihe yatangiraga umurimo we, kandi umurimo we wamaze imyaka makumyabiri n'ibiri.

Nuko mu mwaka wa mirongo itatu, mu kwezi kwa kane, ku munsu wa gatanu w'uko kwezi, nkiri hagati y'abajanyweho iminyago ku ruzi rwa Kebari, ijuru rirakinguka, mbona ibyerekwaga by'Imana. Ezekiyeli 1:1.

Ezekieli afite mu nyandiko ze ibyerekezo byinshi by'amateka kurusha undi muhanuzi uwo ari we. Mu nyandiko za Ezekieli harimo ibyerekezo cumi na bitatu byeruye by'amatariki ashobora kumenyekana neza, kandi abahanga mu bya Bibiliya n'abanyamateka, batabizi, bahamya ko umurimo we w'ubuhanuzi wamaze imyaka makumyabiri n'ibiri, nubwo batazi ko makumyabiri n'ibiri ari ikimenyetso cy'abantu ibihumbi ijana na mirongo ine na bine.

Umwami Dawidi yari afite imyaka mirongo itatu igihe yatangiraga gutegeka, kandi yategetse imyaka mirongo ine.

Dawidi yari afite imyaka mirongo itatu igihe yatangiraga gutegeka, kandi yamaze imyaka mirongo ine ategeka. I Heburoni yahategekeye u Buyuda imyaka irindwi n'amezi atandatu; naho i Yerusalemu yahategekeye Isirayeli yose n'u Buyuda imyaka mirongo itatu n'itatu. 2 Samweli 5:4, 5.

Ingoma ya Dawidi y'imyaka mirongo ine ni umubare w'igereranyo, kandi igihe cy'imyaka 40 kimeze nk'imyaka 430 ya Aburamu na Pawulo, kuko iyo myaka 40 igabanyijemo ibice bibiri (7 n'igice na 33). Ibi bihe bibiri by'ingoma ya Dawidi y'imyaka mirongo ine bifite kandi igihimwe cy'ubuhanuzi cyongereweho, kuko undi muhamya wa Bibiliya yandika ibyo bihe byombi ko ari imyaka irindwi n'imyaka mirongo itatu n'itatu. Ayo mezi atandatu y'inyongera ari muri Samweli wa Kabiri asobanura iki, kandi ni gute 7.5 na 33 bingana na 40? Hariho isubiranamo ry'amezi atandatu rigomba guhagararira ukuri k'ubuhanuzi.

Kandi iminsi Dawidi yamaze ategeka Isirayeli yari imyaka mirongo ine: imyaka irindwi yayitegetse ari i Heburoni, naho imyaka mirongo itatu n'itatu ayitegekera i Yerusalemu. 1 Abami 2:11.

22 ni umubare w'igereranya ugereranya ihuriro ry'Ubumana n'ubumuntu, kandi umurimo wa Ezekiyeli wamaze imyaka makumyabiri n'ibiri. Imyaka cumi n'ine ya Yosefu igabanyijemo ibihe

bibiri by’imyaka irindwi, icyumweru cy’isezerano cya Kristo kigabanyijemo ibihe bibiri bingana by’iminsi 1260, kandi ingoma ya Dawidi y’imyaka mirongo ine igabanyijemo ibihe bibiri, hakaba n’ikimenyetso cy’inyongera gihuza ibyo bihe byombi.

Yesu ni Umuhanuzi, Umutambyi n’Umwami. Mu minsi y’imperuka azashyira hejuru itorero rye rinyeshya nk’ikirango, kandi iryo torero rigereranywa na Kristo, umuhanuzi, umutambyi n’umwami wahuje Ubumana bwe n’abantu, bagereranywa na Ezekiyeli umuhanuzi, Yozefu umutambyi na Dawidi umwami. Ibyo bimenyetso bine bigereranya intwari eshatu zari mu itanura ryari ryashyushye incuro ndwi kurusha uko bisanzwe, hanyuma haboneka uwa kane, kandi yari asa n’Umwana w’Imana. Isi yose yari ihagarariwe mu muhango wo kwizihiza igishushanyo cya zahabu cya Nebukadinezari, kandi bose babonye itorero rinyeshya rigizwe n’umuhanuzi w’umuntu, umutambyi w’umuntu n’umwami w’umuntu, bashyigikiwe n’uwo muntu wa kane w’Ubumana.

“Satani yagize isi yose imbohe. Yazanye isabato y’ikigirwamana, ayigaragaza nk’aho ifite akamaro gakomeye cyane. Yanyaze isabato y’Umwami icyubahiro n’ukuyisenga by’isi ya Gikristo, abyimurira kuri iyi sabato y’ikigirwamana. Isi yunamira umugenzo, itegeko ryakozwe n’abantu. Nk’uko Nebukadinezari yahagaritse igishushanyo cye cya zahabu mu kibaya cya Dura, maze akiyubahisha, ni ko na Satani yishyira hejuru muri iyi sabato y’ikinyoma, iyo yibyeho umutako w’ijuru.” Review and Herald, March 8, 1898.

Umubare Kane

Ku rwego rw’ubuhanuzi, mirongo ine ni icya cumi cya magana ane ya Abramu, kandi kane na ko ni icya cumi cya mirongo ine. Bityo, ikimenyetso icyo ari cyo cyose cy’ubuhanuzi kiboneka mu mubare wa kane, kigomba guhuzwa n’ishushanyo rya mirongo ine, na ryo rikagomba guhuzwa n’ishushanyo rya magana ane. Mu rwego rw’imvugiro y’uyu murongo, kane kenshi kigereranya “ibibera ku isi hose,” nk’uko bisanzwe bizwi, ariko kandi kigereranya “iterambere rikurikirana,” kandi mu bimwe mu bihe rikagereranya “kurimbuka kugenda kwiyongera.”

Amahembe ane ya mbere muri arindwi agereranya irimbuka rigenda rikurikirana rya Roma y’Iburengerazuba. Roma y’Iburasirazuba i Konstantinopoli yarangiye yegamiye ku basultani bane b’Abotomani. Umurongo ku wundi, Roma y’Iburasirazuba n’iy’Iburengerazuba yagiye isenyuka buhoro buhoro mu bihe bine, bigereranywa n’amahembe ane, kandi nanone igashyirwa hasi n’Ubwisilamu bw’amahembe ya gatanu n’iya gatandatu. Hamwe, iyo mirongo yombi igaragaza ugwa kwa Roma mu bisekuru bine by’amahembe, mu gihe intambara irushaho gukara n’Ubwisilamu iyigeza ku irimbuka rya nyuma, igihe basultani bane b’Ubwisilamu bafata ubutegetsu bw’ikirenga ku bwami. Amateka y’iburengerazuba n’iy’iburasirazuba yatangiye ubwo Konstantini yagabanyaga Ubwami mu mwaka wa 330.

Amapenga ane ya Roma y’iburengerazuba atangira mu wa 330, kandi ihembe rya gatanu n’irya gatandatu bigereranya ububasha bwamanuye hasi Roma y’iburasirazuba, Roma y’iburasirazuba na yo yatangiye mu wa 330. Roma y’iburasirazuba n’iy’iburengerazuba byombi byagize uruhare mu murimo wo kwimika ububasha bwa papa ku ntebe y’isi mu wa 538, bityo iyo mirongo ibiri y’iburengerazuba n’iy’iburasirazuba ikaba ishushanya amahembe abiri ya Leta Zunze Ubumwe za

Amerika, izongera kwimika ububasha bwa papa ku ntebe ku cyumweru gishyirwaho n'amategeko. Roma y'iburengerazuba ni ikimenyetso cy'ubutegetsi bw'idini mu isano y'ubuhanuzi, kandi Roma y'iburasirazuba ni ikimenyetso cy'ubutegetsi bwa Leta.

Mu mateka y'ugusenyuka kwa Roma y'iburengerazuba na Roma y'iburasirazuba, amateka ya Roma ya gipaapa ni ho agaragazwa. Uhereye ku itorero ry'abigishwa, rigereranywa na Efeso, amatorero atatu ya mbere ageza ku itorero rya kane, ari ryo bubapa kuva mu mwaka wa 538 kugeza mu wa 1798. Mu Ibyahishuwe igice cya cumi na gatatu, bubapa bugaragazwa nk'ubutegeka mu gihe cy'amezi 42, nyuma y'uko uruguma rwabwo rwica rwo mu wa 1798 rukira ku itegeko ryo ku Cyumweru. "Igihe ntikikiriho" nyuma ya 1844, bityo ya mezi mirongo ine n'abiri ni ikimenyetso cy'igihe cy'itotezwa kuva ku itegeko ryo ku Cyumweru kugeza aho Mikayeli azahagurukira. Abapayoniya basobanukiwe ko amatorero, ibimenyetso bifungisha n'impanda byagereranyaga imirongo itatu y'amateka igendera hamwe, ibangikanye. Gushyira ubuhamya bw'ubuhanuzi bwa Roma y'iburengerazuba ku murongo wa Roma y'iburasirazuba no ku murongo wa Roma ya gipaapa si uburyo bwo gukoresha ubuhanuzi bwakoreshejwe n'Abamilerite, ariko ubwo buryo ntibuvuguruzwa na kimwe mu byo bo bari baramaze gusobanukirwa neza.

Umurongo ku wundi, amahembe ane ya mbere agomba gushyirwa hejuru y'amateka ahagarariwe n'ihembe rya gatanu n'irya gatandatu, hanyuma hakaza umurongo w'amatorero atatu ya mbere ageza ku gihe cy'itotezwa rya gipapa rihagarariwe n'itorero rya kane. Amahembe ane ku murongo wa mbere, abasultan bane ku murongo wa kabiri, n'amatorero ane ku murongo wa gatatu. Umubare "bane" ushushanya iby'isi yose, ariko kandi ushushanya no kurimbuka kugenda gutera imbere k'ubutegetsi runaka, bwaba ubw'imbonezamubano cyangwa ubw'idini. icyo ushushanya gishyirwaho n'imiterere y'ibivugwa.

Mu gihe cy'itegeko ry'Umunsi wa Ku Cyumweru, ububasha bwa papa bugarurwa. Ubwa mbere ubupapa buhabwa ububasha, habanje kubaho igihe cy'imyaka mirongo itatu cyo kwitegura. Mu matorero ane ya mbere, itorero rya kane ni ubupapa, kandi itorero rya mbere ryari abigishwa, bagereranywa na Efeso. Ibisekuru bitatu bya mbere by'itorero rya Gikristo byagejeje ku itorero rya kane rya Tiyatira, rigereranywa na Yezabeli. Iyo ugeze kuri Tiyatira, mu mwaka wa 538, hashyizweho itegeko ry'Umunsi wa Ku Cyumweru mu Nama y'i Orleans, bityo rikagaragaza itegeko ry'Umunsi wa Ku Cyumweru muri Leta Zunze Ubumwe z'Amerika, igihe igikomere cyica cyo mu 1798 kizaba gikize.

Amateka kuva mu 1798 kugeza ku itegeko ryo ku Cyumweru muri Leta Zunze Ubumwe z'Amerika agaragazwa n'amatorero ane ya mbere. Itorero rya kane rya Tiyatira ni itegeko ryo ku Cyumweru, hamwe n'itotezwa rya gipapa rikurikiraho. Itorero rya mbere rya Efeso, ari ryo torero ryatakaje urukundo rwarwo rwa mbere, ryageze ku musozo w'isenyuka ry'iterambere rigizwe n'intambwe enye, ku itegeko ryo ku Cyumweru rya Tiyatira. Igisekuru kigana ku itegeko ryo ku Cyumweru rya Tiyatira ni igisekuru cya gatatu cya Perugamo. Tiyatira ihagarariye itegeko ryo ku Cyumweru kugeza igihe cy'ikorwa ry'urubanza gifunguwe, kandi Perugamo ihagarariye ubwumvikane bw'igisekuru cya gatatu butegura inzira ya Tiyatira. Igisekuru cya gatatu cya Perugamo, n'ubwumvikane kigaragaza, byabanje gusohora mu gihe cya Konstantino, watanze

itegeko rya mbere cyane ryo ku Cyumweru mu mwaka wa 321. Leta Zunze Ubumwe z’Amerika zatangiye nk’umwana w’intama wa Efeso, ariko igihe zongera gushyira Tiyatira ku ntebe y’ubwami, zivuga nk’ikiyoka.

Kurimbuka kugenda kwiyongera kwa Leta Zunze Ubumwe z’Amerika kugereranywa n’amatorero ane ya mbere yo mu Byahishuwe. Kurimbuka kugenda kwiyongera k’ubwami bwa gatandatu bwo mu buhanuzi bwa Bibiliya kuba mu bihe by’ibisekuru bine biyobora ku itegeko ryo ku Cyumweru, aho inyamaswa yo ku isi ivugira nk’ikiyoka. Igisekuru cya nyuma kigereranywa n’ikiyoka, ari cyo gikururanda, nk’uko byari bimeze mu Ngobyi ya Edeni, kandi ni yo mpamvu Yohana Umubatiza na Yesu bombi bise igisekuru cya nyuma cya Isirayeli ya kera bati: “igisekuru cy’inzoka z’inshira.”

Igisekuru cya kane kandi cya nyuma ni cyo “gisekuru cyatoranijwe” gihagarariye abo ijana na mirongo ine na bane, cyangwa kikaba mugenzi wacyo, ari cyo gisekuru cy’inzoka z’ubumara. icyiciro kimwe cyagize ishusho ya Kristo, ikindi kigira ishusho y’inyamaswa—inzoka. Igisekuru cy’inzoka z’ubumara kivugwa mu buryo butaziguye inshuro enye mu Ijambo ry’Imana. Imiterere y’ibivugwamo muri buri hantu havugwa iratandukanye.

Ariko abonye benshi mu Bafarisayo n’Abasadukayo baza aho abatiriza, arababwira ati:
Yemwe rubyaro rw’impiri, ni nde wabamenyesheje guhunga umujinya uzaza? Matayo 3:7.

Iyo “rubyaro rw’inzoka” iyo iba yari amagambo yo gutuka gusa yerekezwa ku madini abiri y’abantu Yohana atakundaga, nta cyo iri jambo ryaba risobanura ngo kivugweho. Ariko buri jambo ryose ryo mu Ijambo ry’Imana ni iryera, bityo Yohana yahaga Abasadukayo n’Abafarizayo izina ryihariye. Iryo zina risobanurwa mu buryo bw’ubuhanuzi n’imiterere y’umurongo aho ryavugiwe. Muri uwo murongo Yohana agaragazwa nk’usohozza umurimo we, hanyuma Abasadukayo n’Abafarizayo bakinjira mu nkuru. Mu mirongo ibanza Yohana agaragazwa nk’“ijwi ry’uri mu butayu” rya Yesaya.

Muri iyo minsi haje Yohana Umubatiza, yigisha mu butayu bw’i Yudaya, kandi avuga ati:
Mwihane; kuko ubwami bwo mu ijuru buri hafi.

Kuko ni ko uwo umuhanuzi Yesaya yavuzeho, ati,

Ijwi ry’urangurura mu butayu riti: Nimutegure inzira y’Umwami, mugorore amayira ye.

Kandi wa Yohana uwo yari yambaye umwenda w’ubwoya bw’ingamiya, kandi yari akenyeye umukandara w’uru mu rukenyerero rwe; ibyokurya bye na byo byari inzige n’ubuki bwo mu ishyamba.

Nuko i Yerusalemu yose, n’u Buyuda bwose, n’akarere kose gakikije Yorodani bamusanganiraga; babatizwa na we muri Yorodani, batura ibyaha byabo. Ariko abonye benshi mu Bafarisayo n’Abasadukayo baza aho abatiriza, arababwira ati: Mwa rubyaro rw’inzoka mwe, ni nde wababuriye ngo muhunge uburakari buzaza? Matayo 3:2–7.

Igisekuru cya nyuma cya Isirayeli ya kera cyiswe “igisekuru cy’impiri,” n’umuhanuzi wavuye mu butayu. Yohana ni we muhanuzi wasohoje inshingano z’intumwa ya Malakiya yateguye inzira

y'Intumwa y'Isezerano, kandi ni na ryo jwi rirangurura mu butayu ryamenyekanishijwe na Yesaya.

Nitwitegereza “amababi” nk'ikimenyetso, dusanga ahagarariye “ukwiyitirira.” icyo bivugwaho bwa mbere ni kuri Adamu na Eva, bitwikiriye gukiranirwa kwabo amababi y'umutini. Mbere bari bambaye umwambaro w'umucyo, umwambaro wo gukiranuka, ariko ubwo wari umaze kubavaho, bamenye ko bari abanyalaodikiya b'abambaye ubusa, batekereza ko icyo bakeneye gukora ari ukwihisha inyuma y'“amababi yo kwiyitirira,” kandi ko byose bizaba byiza. Uko igice gikomeza, Yohana avuga yeruye arwanya Abayahudi b'Abanyalaodikiya biringira ko bazakizwa n'umurongo w'amaraso wa Aburahamu, kuko ukwibwira kwabo kwari amababi gusa arimo ubusa yo kwiyitirira. Imyambaro y'umuntu ihagarariye uwo ari we.

Ibiti ni ikimenyetso cy'abantu n'icy'ubwami, kandi imbuto, ishami, urubuto, ubutaka, amazi, umuzi kandi koko n'amababi byose bihagarariye ibimenyetso by'ubuhanuzi byihariye ubwabyo; nyamara buri kuri muri ayo gahuzwa n'ibindi bimenyetso bihagarariwe mu mirongo itandukanye y'ubuhanuzi ikoresha ibimenyetso by'ubuhanuzi bigize “igiti.” Birumvikana ko ikimenyetso cya mbere cy'ubuhanuzi cy'igiti ari uko gihagarariye ikigeragezo cy'ubuzima cyangwa urupfu.

Ubutumwa bwa Yohana bugaragazwa n'imyambaro yambaraga n'ibyo kurya yariye. Ibyokurya by'ubuhanuzi, nka manu mu ntangiriro ya Isirayeli ya kera, cyangwa Umugati uva mu Ijuru ku iherezo, bigomba kuribwa. Ibyokurya bishushanya ubutumwa bw'ubuhanuzi bwo kugerageza bugomba kuribwa, kuko ari umubiri wa Kristo n'amaraso Ye. Imyambaro Yohana yambaraga n'ibyo kurya yariye bigaragaza ubutumwa n'intumwa yateguraga inzira ya Kristo. Yohana ashushanya intumwa ya nyuma itegura inzira ya Kristo, ari We Ntumwa y'Isezerano iza mu rusengeru Rwayo bitunguranye igihe cy'itegeko ryo ku Cyumweru. Ibyo nibiba, abageni b'abapfu, na bo ari Abalawodikiya n'urumamfu, bazashushanya urubyaro rwa kane rwa nyuma rw'abavuga ko ari bo bantu b'isezerano nyakuri ba Aburahamu, nk'uko byari bimeze ku Bafarisayo n'Abasadukayo mu gihe Yohana yaturukaga mu butayu.

Yohana yari yambaye umwambaro w'ubwoya bw'ingamiya, n'umukandara w'uruhu wari ufiteho icyomeko cy'ingoboka, nk'uko amatungo yo mu rugo agira iyo yambitswe ingasire. Yaryaga, kandi bityo ubutumwa bwe bwari ubw'inzige, ikimenyetso gikomeye cyane cya Isilamu mu Byanditswe, kandi yavangaga ubutumwa bwe bwa Isilamu n'ubuki.

Nuko inzu ya Isirayeli bayita Manu; kandi yari imeze nk'imbuto za koriyandere, yera; kandi uburyohe bwayo bwari bumeze nk'udutsima twakorewe mu buki. Kuva 16:31.

Manu ni ikimenyetso cy'Ijambo ry'Imana, kandi ryaryohaga nk'ubuki; abahanuzi bakavuga ko uwo ari wo mwimerere w'ubutumwa bagereranywa n'abarya. Yohana yazanye ubutumwa bwa Isilamu, nk'uko bugereranywa n'inzige, n'umukandara w'uruhu rw'ingamiya n'ubwoya bw'ingamiya. Inzige n'ingamiya byombi ni ibimenyetso bya Isilamu. Ubwo butumwa bwa Isilamu bwari buvangiye no kumurikirwa n'Ijambo ry'Imana kugereranywa n'“ubuki.”

Nuko Yonatani aravuga ati: Data yahagaritse igihugu umutima; nimwitegereze, ndabinginze, uko amaso yanjye yakeye, kuko nasogongeyeho gato kuri ubu buki. 1 Samweli 14:29.

Yohana ntiyagereranyaga gusa ubutumwa bwa Isilamu, ahubwo yavuye mu butayu, nk'uko Eliya na we yabigenje; kandi Yohana ntiyariye ubuki gusa, ahubwo yariye ubuki bwo mu gasozi, kuko we, kimwe na Kristo, atigishijwe mu bigo byo muri icyo gihe byari bifite ubuki bwabyo bw'ubutumwa, bugereranywa n'umusemburo w'Abafarisayo n'Abasadukayo. Yohana yariye ubuki bwo mu butayu, kuko yigishijwe n'Umwuka Wera hanze y'inzeho z'idini zo mu gihe cye. Umukandara usanzwe wo muri icyo gihe warimo uburyo bw'ipfundo umuntu yabohagaho umwambaro we w'ubwoya bw'ingamiya. Iryo pfundo rigereranya Yohana, kuko ari we wari ingingo yo guhindukira iva ku buturo bwera bwo mu isi ijya ku buturo bwera bwo mu ijuru.

“Umuhanuzi Yohana yari ihuriro ryahuzaga ibihe byombi by'imigenzereze y'Imana. Nk'uhagarariye Imana, yagaragaye kugira ngo yerekane isano iri hagati y'amategeko n'abahanuzi n'igihe cy'ubukristo. Yari umucyo muto wagombaga gukurikirwa n'umucyo uruta uwo. Ubwenge bwa Yohana bwamurikiwe na Mwuka Wera kugira ngo amurikire ubwoko bwe; ariko nta wundi mucyo wigeze urabagirana cyangwa uzigera urabagirana ku muntu waguye mu buryo busobanutse cyane nk'uwakomotse ku nyigisho no ku rugero rwa Yesu. Kristo n'umurimo We byari byarasobanuwe gusa mu buryo buteruye nk'uko byagereranywaga mu bitambo by'igicucu. Na Yohana ubwe ntiyari yarasobanukiwe byuzuye ubuzima bw'igihe kizaza, budapfa, bubonerwa mu Mukiza.” The Desire of Ages, 220.

Umwambaro wa Yohana ufite igice gifungiriza utangizwa ku mwanya nyir'izina wo kubatizwa kwa Kristo, ari na ho habaye ihindukira rikomeye, rigereranywa n'ahantu Yohana yabatizirizaga. Aho hantu hitwaga Bethabara, bisobanura “icyambuko cy'ubwato,” kandi ni ho nyine Isirayeli ya kera yinjijye mu Gihugu cy'Isezera no ivuye mu butayu, nk'uko na Yohana yari yarabigenje.

Birumvikana, igikorwa cy'abo ibihumbi ijana na mirongo ine na bine ni bo Yohana ahagarariye, ariko icyo turimo gusa kugaragaza ni uko, igihe Yesu yabatizwaga, icyo ni cyo gisekuru we na Yohana bise “igisekuru cy'inzoka z'impiri.” Yesu yazanywe no gukomeza no kugaragaza mu buryo bukomeye amategeko icumi y'Imana, kandi ni We wahumekeye buri jambo ryo muri Bibiliya, bityo rero, igihe yita igisekuru cya nyuma cy'Abisirayeli ba kera “igisekuru cy'inzoka z'impiri,” aba azi neza rwose ko itegeko rya kabiri rigaragaza urubanza rurimo gusohozwa mu gisekuru cya gatatu n'icya kane.

Igisekuru cya gatatu n'icya kane bishushanya urubanza rugenda rwiyoungera rugera ku iherezo mu gisekuru cya kane, ari cyo gisekuru cy'inzoka z'ubumara. Umubatizo wa Kristo ushushanya 9/11. Igisekuru cy'Abadiventisiti b'Umunsi wa Karindwi b'i Lawodikiya kimaze kuva icyo gihe kiba mu gisekuru cyacyo cya nyuma. Ubutumwa bwa Yohana yabwiye Abafarisayo n'Abasadukayo bwari ubutumwa bw'i Lawodikiya.

Ariko abonye benshi bo mu Bafarisayo n'Abasadukayo baza ku mubatizo we, arababwira,

Yemwe rubyarwo rw'inzoka z'ubumara, ni nde wababuriye guhunga uburakari buzaza?

Nuko mwere imbuto zikwiriye kwihana; kandi ntimwibwire mu mitima yanyu muti: Dufite Aburahamu ho data wacu:

kuko ndababwira yuko Imana ishoboye no muri aya mabuye kubyarira Aburahamu abana.

Kandi n’ubu ishoka rishyizwe ku mizi y’ibiti; ni cyo gituma igiti cyose kitera imbuto nziza gicibwa, kikajugunywa mu muriro. Jyewe ndababatiza n’amazi ngo mwihane; ariko uje nyuma yanjye andusha imbaraga, uwo ntakwiriye no kumutwarira inkweto ze; we azababatiza Umwuka Wera n’umuriro. Urusyo rwe rwo guhuha ari mu kuboko kwe, kandi azasukura neza imbuga ye yo guhura, akoranyirize ingano ze mu kigega; ariko umurama azawutwikana umuriro utazima.

Hanyuma Yesu ava i Galilaya aya kuri Yorodani aho Yohana yari ari, kugira ngo amubatizwe. Matayo 3:7–13.

Yesu yavuye i Galilaya, hagereranya ahahindukira ibintu mu bwumvikane n’akenyero ka Yohana gafungiraho nk’igondora, hamwe n’insobanuro ya Betabara. Umurimo wa Yohana wo gutegura inzira, icyo gihe wahindutse umurimo wa Kristo wo gukomeza isezerano. Iyo myaka mironko itatu yo kwitegura yari irangiye, maze imyaka itatu n’igice mbere y’umusaraba n’inyuma yawo itangira.

Ubutumwa bwa Yohana bwari umuburo w’uburakari bwari bugiye kuza mu kurimbuka kwa Yerusalemu, kurimbuka nanone kugaragaza iherezo ry’isi n’ibyago birindwi bya nyuma. Uwo muburo wari ushyizwe mu rwego rw’Isilamu, kandi watanze n’umuntu utasohoje gusa intumwa ya Malaki itegura inzira, n’ijwi rya Yesaya rihamagarira mu butayu, ahubwo wasohoje n’ubutumwa bwa Eliya, kuko imyambaro ya Yohana yahwanyeye n’iya Eliya nk’uko n’ubutumwa bwa Yohana bwahwanyeye n’ubwa Eliya.

Nuko arababaza ati: “Wa muntu waje kubasanganira akababwira ayo magambo yari ate?” Baramusubiza bati: “Yari umuntu w’ikimero gifite ubwoya bwinshi, kandi yari akenyeye urushako rw’uruhu mu rukenyerero rwe.” Abarura ati: “Ni Eliya w’i Tishube.” 2 Abami 1:7, 8.

Iyaba bari kubaza ibya Yohana, atari ibya Eliya, bati: “yari umuntu ki?” basubizwa ngo “yari umuntu wambaye ubwoya bwinshi, kandi akenyeje umukandara w’uruhu mu rukenyerero rwe.” Umurimo wose wa Yohana w’amezi atandatu ugaragazwa muri icyo gihe aho urubyaro rwa nyuma kandi rwa kane rwerekanwa ku buryo bwihariye kandi rugasobanurwa. Ubutumwa bw’i Lawodikiya bubagenewe butera bwivuye inyuma ukwiyita ko ari ubwoko bw’isezerano ry’Imana, bukabihanangiriza uburakari buje nk’uko bigaragazwa n’ishoka ikubita ku mizi y’ibiti. Ubutumwa bwari bukubiyemo ko Kristo azasoza umurimo wo kugerageza watangiranye na Yohana. Nyuma muri Matayo, Yesu na we yita Abayahudi “urubyaro rw’inzoka,” kandi afatira ku gitekerezo cy’insanganyamatsiko ya Yohana cyo gutema igiti, maze akabisobanura impamvu.

Nimugire igiti cyiza, n’imbuto zacyo zibe nziza; cyangwa se mugire igiti kibi, n’imbuto zacyo zibe mbi: kuko igiti kimenyekanira ku mbuto zacyo. Yemwe rubyaro rw’inzoka z’impiri, ni gute mwabasha kuvuga ibyiza, kandi muri babi? Kuko akanwa kavuga ibiva ku byuzuye mu mutima. Umuntu mwiza akura ibyiza mu butunzi bwiza bw’umutima; naho umuntu mubi agakura ibibi mu butunzi bubibi. Ariko ndababwira yuko ijamba ryose ry’ubusa abantu bazavuga, bazaribazwa ku munsu w’amateka. Kuko amagambo yawe ni yo azagutsindishiriza, kandi amagambo yawe ni yo azaguciraho iteka. Matayo 12:33–37.

Umunsu w’urubanza, dukurikije itegeko rya kabiri, uri mu gisekuru cya kane. Urubanza rushingira ku butumwa tuvuga, kandi ubwo butumwa buturuka mu mitima yacu. Ni ubutumwa tuvuga

bugaragaza niba turi “igisekuru cyatoranjwe” cya Petero cyangwa “igisekuru cy’impiri.” Buri tsinda muri ayo ryigaragaza ku iherezo ry’igikorwa cyo kugeragezwa aho Kristo, nk’umuntu wo guhanagura ivumbi, yeza hasi he. Nk’uko bimeze ku mavuta yo mu mugani w’abakobwa cumi b’isugi, ubutumwa bugaragazwa n’umutima mubi cyangwa umutima mwiza. Ijambo rya Kristo ryongeraho ko iki gisekuru cy’impiri, ari na cyo gisekuru cya kane kandi cya nyuma, gishaka ikimenyetso, kandi ikimenyetso cyonyine bari guhabwa cyari ikimenyetso cya Yona.

Nuko bamwe mu banditsi n’Abafarisayo baramusubiza bati: Mwigisha, turashaka kubona ikimenyetso gituretse kuri wowe. Ariko arabasubiza ati: Iki gihe kibi kandi cy’ubusambanyi gishaka ikimenyetso; nyamara nta kindi kimenyetso kizagihabwa keretse ikimenyetso cy’umuhanuzi Yona. Kuko nk’uko Yona yamaze iminsi itatu n’amajoro atatu mu nda y’urufi runini, ni ko n’Umwana w’umuntu azamara iminsi itatu n’amajoro atatu mu mutima w’isi. Abantu b’i Nineve bazahagurukana n’iki gihe ku muni w’urubanza, maze bagicireho iteka; kuko bihanye ubwo Yona yabwirizaga; kandi dore, uruta Yona ari hano. Umwamikazi w’ikusi azahagurukana n’iki gihe ku muni w’urubanza, maze agicireho iteka; kuko yavuye ku mpera z’isi aje kumva ubwenge bwa Salomo; kandi dore, uruta Salomo ari hano. Matayo 12:38–42.

Kristo yavuze ko Abayuda ari urubyaro rw’inzoka z’ubumara, kandi akoresha ingero z’urubanza nk’ubutumwa bwa Yona, n’ubutumwa bw’ubwenge bwa Salomo. Yesu aragaragaza, hakurikijwe invugiro y’aho ibi bivugiwe, kandi akabihamisha abahamya babiri, ko urubyaro rw’inzoka z’ubumara ari urubyaro rwa kane, kuko urubyaro rwa kane ari ho urubanza rusohorerwa.

Abantu ibihumbi ijana na mirongo ine na bine ni bo ibendera, cyangwa ikimenyetso cy’ibihe by’imperuka, nk’uko n’amategako y’Imana n’Isabato ari ko bimeze. Ikimenyetso cya Yona ni ikimenyetso cy’umuzuko, kandi ku Bayuda bo mu gihe cya Kristo cyari umubatizo We, ubwo Mwuka Wera yamanukaga, agaragazwa nk’inuma. Yona bisobanura “inuma.” Yona, Yohana Umuhishuri, Daniyeli, Yosefu na Lazaro bahagarariye abo bantu ibihumbi ijana na mirongo ine na bine, bazurwa bavuye mu gupfira mu muhanda iminsi itatu n’igice. Muri uwo mwanya bagomba kuva ku Banyagilawodikiya bakajya ku Banyagifiladelifiya, bityo bakaba uwa munani ukomoka kuri barindwi. Yona ahagarariye umubatizo, kuko yajugunywe mu mazi kandi mu buryo bw’ikigereranyo arapfa igihe yamirwaga n’igifi kinini. Hanyuma yazuwe, nk’uko Yohana yazuwe ubwo yakurwaga mu mavuta abira, kandi nk’uko Daniyeli yazuwe ubwo yakurwaga mu rwobo rw’intare, kandi nk’uko Yosefu yazuwe ubwo yakurwaga mu rwobo, nk’uko na Lazaro byagenze, icyo kikaba igitangaza cyo gushyirwaho ikimenyetso mu gihe cya Kristo. Abayuda ntibabashije kubona ikimenyetso cya Yona, nk’uko cyahagarariwe n’umuzuko wa Kristo, birushijeho kumvikana kurusha uko Abadiventisiti babona ikimenyetso cya 9/11, ari na cyo kimenyetso cya Yona.

Tuzakomeza izi ngingo mu nyandiko ikurikira.

“Ubutumwa bwo kuburira bugomba kugera ku bwoko bw’Imana ubu, ku bari hafi no ku bari kure, ni ubutumwa bw’umumarayika wa gatatu. Kandi abashaka gusobanukirwa ubu butumwa ntibazayoborwa n’Umwami ngo bakoreshe Ijambo ry’Imana mu buryo buzasenya urufatiro kandi bukureho inkingi z’ukwizera zagize Abadiventisiti b’Umunsi wa Karindwi uko bari uyu

munsi. Ukuri kwagiye guhishurwa mu buryo bukurikiranye, uko twagendaga dutera imbere ku murongo w'ubuhanuzi bwahishuriwe mu Ijambo ry'Imana, ni ukuri, ukuri kwera, kw'iteka ryose no muri iki gihe. Abanyuze muri iyo nzira intambwe ku yindi mu mateka ya kera y'ibyo twanyuzemo, babona urunana rw'ukuri mu buhanuzi, bari biteguye kwemera no kumvira buri mboni y'umucyo. Basengaga, biyirizaga ubusa, bashakashakaga, bacukumburaga ukuri nk'abashakisha ubutunzi bwahishwe, kandi tuzi ko Umwuka Wera ari We watwigishaga kandi akaduyobora. Habayeho inyigisho nyinshi zatangwaga, zifite ishusho y'ukuri, ariko zivangiyemo Ibyanditswe byasobanuwe nabi kandi byashyizwe mu bikorwa nabi, ku buryo zagejeje ku makosa akomeye kandi ateje akaga. Tuzi neza cyane uburyo buri ngingo y'ukuri yashyizweho, kandi igashyirwaho ikimenyetso n'Umwuka Wera w'Imana. Kandi muri icyo gihe cyose humvikanaga amajwi avuga ati, 'Dore ukuri,' 'Mfite ukuri; nimunkurikire.' Ariko imiburo yaraje iti, 'Ntimubakurikire. Sinababatumye, ariko birutse.' (Reba Yeremiya 23:21.)”

“Ubuyobozi bw'Umwami bwari bwaragaragajwe neza, kandi ibyahishuwe Yatanze byerekeye ukuri byari bitangaje cyane. Ingingo ku yindi yashyizweho n'Umwami Imana yo mu ijuru. icyari ukuri icyo gihe, ni ukuri n'uyu munsi. Ariko amajwi ntagahwema kumvikana ngo—‘Iki ni ukuri. Mfite umucyo mushya.’ Nyamara uwo mucyo mishya mu mirongo y'ubuhanuzi ugaragarira mu gusobanura Ijambo nabi no kurekura ubwoko bw'Imana bukajandarara butagira inanga yo kubufata. Iyo umunyeshuri w'Ijambo yakira ukuri Imana yahishuye mu buyobozi bw'ubwoko Bwayo, maze akakugira ukwe, akakuyungurura neza, kandi akakwinjiza mu mibereho ye y'umwihariko, icyo gihe yaba umuyoboro muzima w'umucyo. Ariko abiyemeje gushakashaka inyigisho nshya, bafite uruvange rw'ukuri n'ikosa byivanze hamwe, kandi nyuma yo kugerageza kugira ibyo bintu iby'ingenzi, bagaragaje ko batacanye agatadowa kabo ku gicaniro mvajuru, kandi kazimiriye mu mwijima.” Selected Messages, igitabo cya 2, 103, 104.